

Bergen gjennom 950 år - parkhistorie

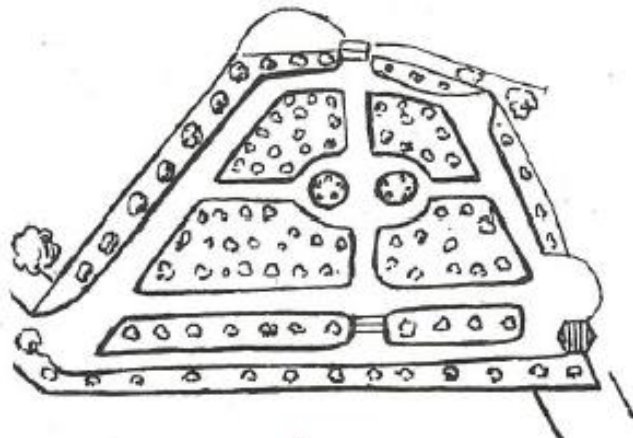
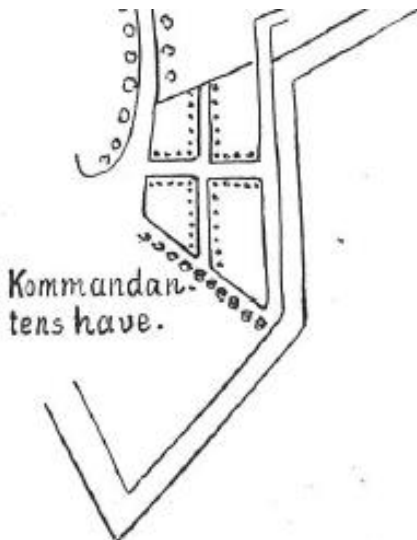
Bergens Parkhistorie begynner antagelig allerde med den **kongelige hagen** som ble anlagt ved Bergenhus festning allerede tidlig på 1200-tallet (Dagfinn Moe, UIB 2016) og som utviklet seg videre i Kommandantens hage på Bergenhus festning og Oberstens hage på Sverresborg festning (Carl W.Schnitler «Norske Haver» 1915).

Kålhagene ved Bryggen har også en lang historie, men opprinnelsen er uklar.

Utover på 1700-tallet ble det anlagt ambisiøse hageanlegg ved flere av **lyststedene** omkring byen. Disse ble anlagt både i **renessansestil** og **landskapsstil** – de mest kjente og best vedlikeholdte er hagene ved Damsgård og Stend hovedgård.

Den første offentlig tilgjengelige parken var **Forskjønnelsen** ved Stadsporten, som ble opparbeidet som parkområde av tollinspektør H. M. Lassen i 1799 i samarbeid med Det Nyttige Selskap.. Han «lot opparbeide og tilplante med busker og trær og forsyne med benker i 1799; området lå da like innenfor bygrensen med veibommen og Konsumsjonshuset rett sønnenfor» (Bergen Byleksikon).

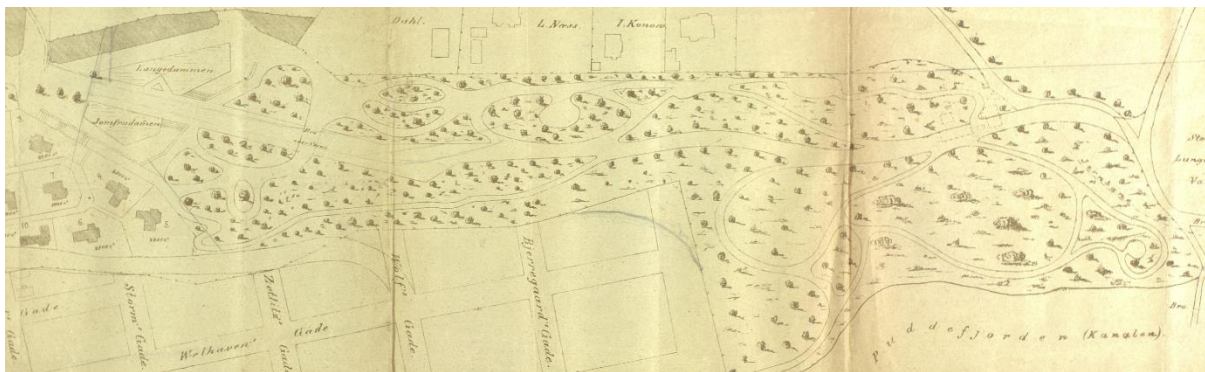
Festningsanlegget ved Bergenhus og Sverresborg festning ble åpnet for publikum som offentlig park omkring 1820 av general Manchback.

Kommandantens hage på Bergenhus festning (Carl W.Schnitler «Norske Haver» 1915).

1.Nygårdsparken

Nygaards Parkselskab ble stiftet av legene Joachim Georg Wiesener og Klaus Hanssen i 1880. Tanken bak parken var å opprette et sted hvor byens beboere kunne spasere og rekreatere. Parkselskabet allierte seg blant andre med Brændevinssamlaget og fikk samlet inn pengene som trengtes. Kommunen godkjente prosjektet og parkens tegninger lå klar i desember 1881.[1] Planene ble bestemt etter en **konkurranse** vunnet av den danske gartneren Severin Lund-Leiberg. Anlegget ble påbegynt i 1882, og arbeidet ble ledet av Lund-Leiberg. Nedre del av parken ble først åpnet i 1883, mens hele parken ble **offisielt åpnet i 1885**. Nygårdsparken var utformet i tilnærmet **engelsk landskapsstil**. Den uregelmessige dammen ved inngangen i nordvestenden av parken er den gamle Langedammen i omlagt form. I nedre sørøstre del av parken er et flatt areal med fonteneplassen og en dam med buktende bredder og tre støpejernsbroer. I 1884 ble en stor fontene gitt i gave av konsul Chr. Børs. Denne sto i fontenebassenget fram til 1960-årene, da den ble demontert. En ny fontene ble i nyere tid gitt i gave fra Det Nyttige Selskab. Da parken opprinnelig var stengt om natten var anlegget omkranset av smijernsgjerder og smijernsporter tegnet av arkitekt Johan Adolph Fischer i 1885.

Kart over Nygårdsparken med omgivelser fra ca.1890.

I 1898 forvandlet **bergensutstillingen** Nygårdsparken til et utstillingsområde, der folk mot å betale 50 øre i inngangspenger, kunne besøke en dyrepark, en selpark, en botanisk hage, se gjenstander fra Fridtjof Nansens polferd, drikke kaffe i Frieles paviljong der man også delte ut porselenskopper til gjestene, eller ta heisen til topps i Wisbech & Meinichs «Udsigtstaarn med elektrisk Personelevator». Heisføreren stilte i uniform, og trolig var dette den første heisen i Bergen. Norges første personheis ble nemlig fremstilt samme år, ved Wisbechs fabrikk i Kristiania.

Vegetasjonen i parken består av trær og åpne gressplener som spiller på lag med stedets topografi. Trærne blir brukt både i bestand og som solitærtrær og skaper ulike rom og stemninger. Parken har i dag rundt 330 løvtrær og 50 bartrær. Artene hestekastanje (*Aesculus*), bok (*Fagus*) og lind (*Tilia*) er mest dominerende. Mange av disse løvtrærne ble plantet allerede på 1880-tallet.

Som et viktig tilskudd til parken forærte Rasmus Meyer mange rhododendron og himalaiaseder i 1916. Utvalget av arter i parken er karakterisert som tidstypiske i Nord-Europa og preget av den tyske planteskolestilen, der spesielle avarter av de vanligste løvtrærne ble funnet ute i naturen og dyrket fram på planteskolene. I Nygårdsparken finner man mange slike trær med spesiell vekstformer, bladform eller -farger, som fliketbladet lind, broketbladet lønn, rød lønn, blodbok, søyleeik og pyramidealm. Typisk for stilen er også hengeformer som formeres ved poding. Eksempler på hengeformer i parken er henge- og paraplyalm. Ett av parkens mest sjeldne trær er en **hengehassel**.

Foto av Nygårdsparkens nedre del tatt få år etter åpningen i 1885 (foto Knud Knutsen).

Bymiljøetaten er i gang med et større prosjekt for opprusting av hele Nygårdsparken, der første byggetrinn med opprusting av parkens øvre del nå er fullført med bygging av Paviljongen med kafé, og opprusting av Langedammen og Flagghaugen.

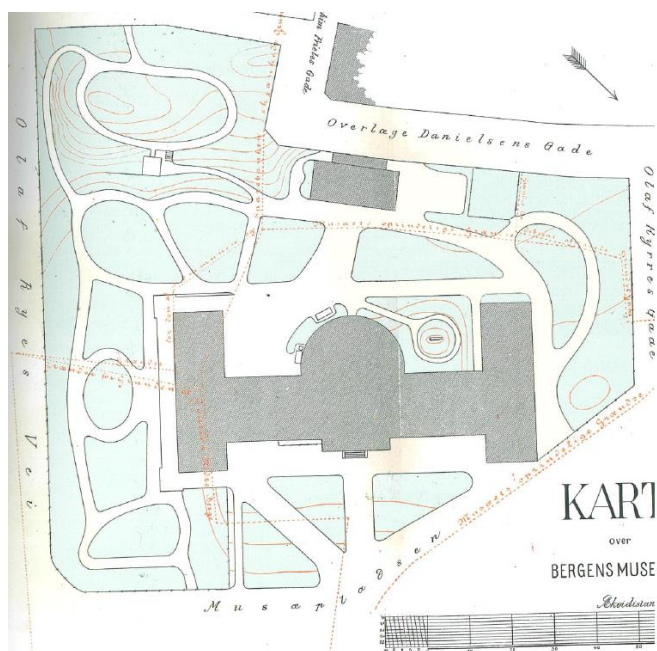

Plan for opprusting av Nygårdsparkens øvre del (TAG Landskap)

2. Muséhagen

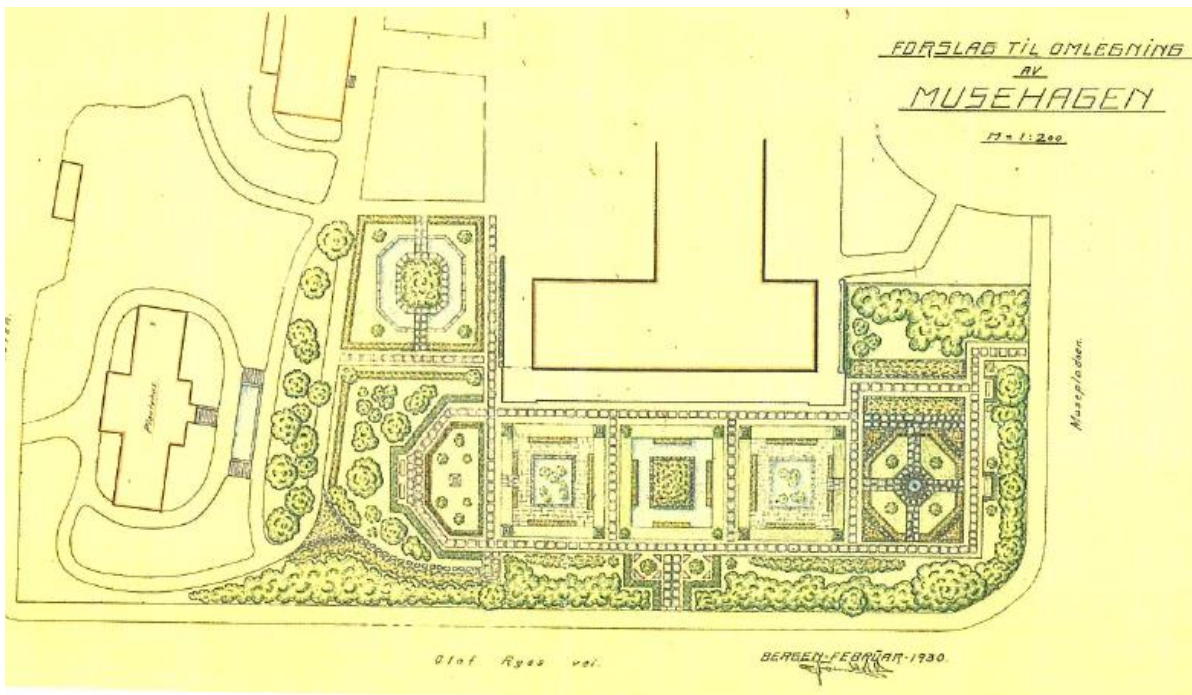
Botanisk hage eller Muséhagen, Muséplass 3, er en botanisk hage ved Universitetsmuseet i Bergens naturhistoriske avdeling på Nygårdshøyden i Bergen. Hagen ble anlagt i årene **1897-1899**, og omfatter 14 mål med ca. 3 000 forskjellige arter som er samlet inn i årenes løp. De fleste av disse er hentet inn som frø fra viltvoksende planter i Norge og resten av verden, men hagen har også kulturformer av eksempelvis spesielt vakre eller viktige økonomiske planter.

Hagen ble først **anlagt i landskapsstil** etter en plan av botaniker og hagearkitekt Jørgen Brunchorst.

Muséhagens opprinnelig plan fra 1895 av botaniker. (hagearkitekt Jørgen Brunchorst)

I den såkalte Nordhagen-perioden (etter prof. Rolf Nordhagen) på 1930-tallet, fikk hagen en større endring etter en plan av hagearkitekten Georg Rosenkilde, der de **stramme parterreene** vi ser i nedre del av hagen i dag ble anlagt, med sine karpedammer og rettlinjede grusveger.

Plan for ombygging av Muséhagen fra 1930. (hagearkitekt Georg Rosenkilde)

Hagens 10 meter høye veksthus, Palmehuset, ble oppført av arkitekt Gustav Bild i 1901. Drivhuset hadde opprinnelig gotiskpreget støpejernsdetaljering og et spissbuert glasstak. Midtpartiet hadde også en omløpende plattform (balkong), helt i tråd med internasjonal drivhus-arkitektur. Veksthuset ble ombygd ved midten av 1900-tallet, bl.a. med nytt tradisjonelt saltak, men er i dag stengt pga. manglende vedlikehold, mens et nytt moderne plantehus er under prosjektering. Hageanlegget med gartneribygget fra 1890 og veksthuset **ble fredet** etter forskrift i 2013.

Hagen tjente som Universitetet i Bergens botaniske hage til 1996, og er fortsatt uteavdeling rundt De naturhistoriske samlinger ved Universitetsmuseet i Bergen. En ny og langt større botanisk hage på 70 mål er etablert ved Arboretet og Botanisk hage på Milde, men Muséhagen er bevart intakt og beholdt som en litt enklere botanisk hage i byen.

3. Johanneskirkeparken

Nygårdshøyden er en ung bydel sett i forhold til andre bydeler i Bergen. På 1600-tallet var Nygårdshøyden beitemark og utmark. Sydneshaugen ble i lang tid brukt som friluftsområde for byens borgere.

Johanneskirken utgjør med sitt 61m høye tårn et markant trekk i bysilhuetten. Kirken har 1250 sitteplasser og er Bergens største kirke. Den ble vigslet til bruk i 1894. Kirken er oppført i nygotisk stil med byggemateriale av glasert tegl over en sokkel av granitt.

Tidligere fant St. hans feiringen sted på Sydneshaugen. Navnet Johanneskirken har sin opprinnelse i dette, da den er oppkalt etter døperen Johannes, som bålet var viet til.

I 1964 vedtok Bergen bystyre at Nygårdshøyden skulle reguleres til utbyggingsområde for Universitetet i Bergen, noe som har ført til at mye av den karakteristiske bebyggelsen har forsvunnet. I rutenettplanen fra 1855 ble noen gater viktigere enn andre. Aksen Kjøttbasaren, Torgalmenningen og Vestre Torggate er markant og noe forskjøvet ettersom man nærmer seg Nygårdshøyden. Johanneskirken markerer sluttpunktet i aksen og fremstår som et landemerke i byen. Det voluminøse bygget understreker aksens ytterligere med sine himmelstrebende tårn og sin plassering på gatens høyeste punkt.

Johanneskirkeparken inngår i et større grøntdrag som strekker seg over deler av Nygårdshøyden. Parkens beliggenhet med universitetsområdet i bakkant, leiligheter som rammer inn deler av arealet, barneparken og kirken som fokus, fører til at mange brukergrupper møtes akkurat her. Studenter, beboere, barn, eldre, kirkegjengere og turister ferdes i parken daglig. Området fungerer som en samlingsplass, men vel så mye som et areal som må krysses for å komme seg fra et sted til et annet.

Trappeløpet opp til kirken kan sees på både som en positiv opplevelse og et slit, man «stiger» opp, til det hellige, om man vil, og får til slutt en slags belønning; utsikt og mulighet til avslapning. Oppstigningen i fra Bohrs gate og opp til Johanneskirken er ellers preget av forhagene. Hagene representerer en viktig overgangssone mellom det private og det offentlige rom og tilfører gatebildet et grønt preg.

Plan av Johanneskirkeparken – opprusting 1998 (Kalve & Smedsvig)

4-6. Byfornyelse i Bergens eldre bydeler

I løpet av 1970-tallet vokste forståelsen for vern og fornying framfor sanering i de største norske byene. I Bergen skjøt byfornyelsen fart omkring 1980 basert bl.a. på Stortingets nye lov om fornyelse av tettbygde strøk. Nå skulle de store byene fokusere på rehabilitering og utbedring av eldre bygninger, og ta vare på gamle bygningsmiljøer.

Ett av de overordnede målene var å få barnefamilie tilbake til de gamle bydelene i sentrum, som hadde opplevd en fraflytting av familier til de nye drabantbyene de siste 10-årene. Barneskolene var nedleggingsstruet og sentrums rykte som boligområde var dårlig, der andelen eldre, trygdede og rusmisbrukere var i overvekt.

For å oppnå dette ble fokus på utemiljø viktig. Husbanken etablerte en ordning for tilskudd til opprusting av utemiljø, der staten betalte inntil 80% av kostnadene. Bergen fikk aksept for at de viktigste utemiljøene i gamle bydeler var gater og plasser og ikke gårdsrom, som f.eks. i Oslo og Trondheim. I Bergens kvartalsbebyggelse på Møhlenpris og Fjellsiden var gårdsrommene trange lyssjakter uegnet for opphold og lek. Gatetun, lekegater, plasser og torg ble derfor de viktigste utemiljøprosjektene.

Resultatene av dette kan en se gjennom de mange prosjektene som fortsatt er i full bruk på **Møhlenpris, Nygårdshøyden, Nordnes, Marken, Fjellsiden og Sandviken.**

Gatetunet i Welhavens gate, som sto ferdig omkring 1986, fremstår fortsatt solid basert på god og varig materialbruk.

7.Transformasjon Georgernes Verft til nye boliger, kultur, aktivitets- og rekreasjonsareal

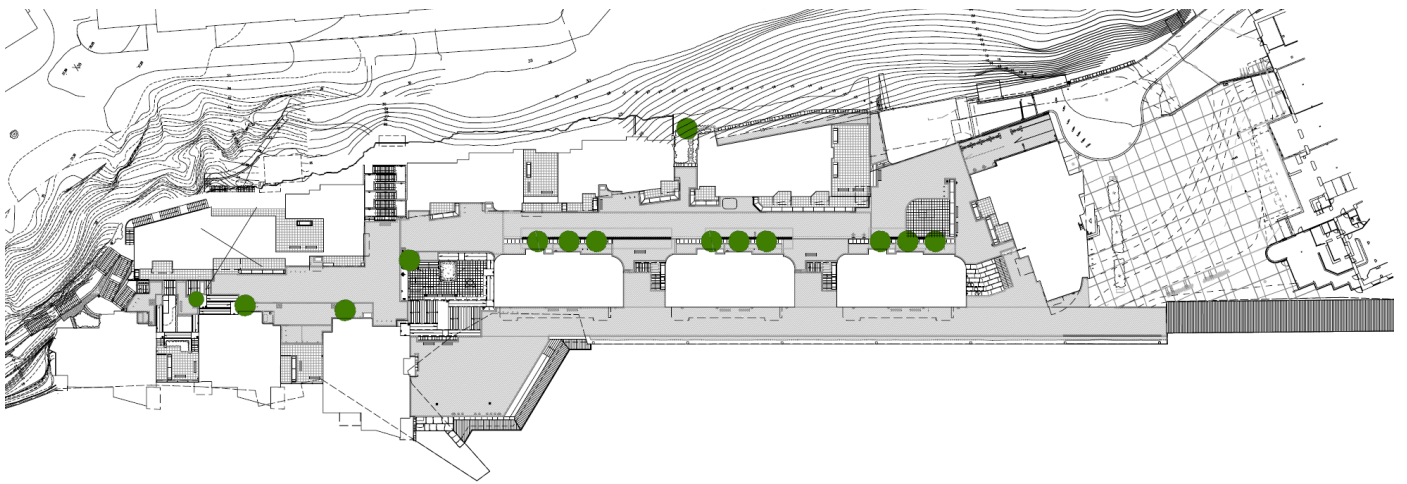
Området Georgernes Verft på Nordnes i Bergen er et tidligere verftsområde ut mot Puddefjorden.

Etter mye protester fra kulturmiljøet på **kulturhuset USF** (tidl. **Union Sardine Factory**), som ønsket tomten til kulturformål, ble reguleringsplanen for ny boligbebyggelse vedtatt på slutten av 1990-tallet. Bergen og Omegn Boligbyggelag (BOB) stod for utbyggingen, som ble ferdigstilt i 2002 med 151 nye leiligheter fordelt på 10 bygninger. USF-plassen mellom boligområdet og kulturhuset sto ferdig opparbeidet året etter.

Uteområdene omfatter plasser, gatetun, kaipromenade og gangveiforbindelse til Nordnesparken. Det er lagt stor vekt på at gate- og plassareal i prosjektet skal fremstå som offentlige områder i form og materialbruk. Samtidig har det vært viktig at bolig-gaten får sine halvprivate soner i form av forhagene, som ligger i eller like over gateplan langs hele bolig-gatens oppside. USF-plassen, Kaipromenaden, Verfts-plassen og bolig-gaten er alle tilrettelagt som klart offentlige fotgjengerområder med enkel utforming og solide dekker av plass-støpt betong, marktegl og støpejernsheller. Hele gatetunet i bolig-gaten ligger på taket av parkeringskjelleren og utgjør dermed et av de største grøntanleggene på betongdekke i Bergen, ca. 3000m². Det har likevel lyktes å få inn store agnbøk plantet i gateplan langs hele gaten ved at deler av betongdekket er nedsenket i 4m bredde i denne sonen. For å overvinne alle høydenivåene i prosjektet er det utviklet et byggesystem av prefabrikkerte betongelementer for bygging av trapper, der hvert element utgjør et trappe-trinn. Disse trappe-elementene danner gangveiforbindelsen til Nordnesparken, der byen har fått en ny turveforbindelse fra parken til aktivitetene på Verftet.

‘Fortett med vett’ - en eksempelsamling fra fire norske byer (Guttu og Schmidt, 2008) omtaler boligområdet på Verftet som forbilledlig. «Prosjektet har utnyttet potensialet i situasjonen, det er skapt en promenade og en urban badeplass med tilgang for allmennheten. Skolevei og tilgang til grøntområder er sikret. Georgernes Verft representerer et lærestykke for hvordan en kan ha omsorg for ulike aldersgrupper og brukere i en situasjon hvor nesten alt areal er offentlig.»

Prosjektet fikk Bolig- og byplanprisen 2002 for en vellykket transformasjon av et tidligere havneområde til et boligområde med god arkitektur og gode offentlige rom.

*Oversiktsplan for boligprosjektet Georgernes Verft og USF-plassen ved Kulturhuset USF (tidl. Union Sardine Factory).
(Kalve & Smedsvig)*

Bergen 29.10.2020

Arne Smedsvig

Arne Smedsvig